

CERAMICA ROMÂNĂ DE BUCĂTĂRIE DESCOPERITĂ LA *ARGAMUM* - SECTOR *EXTRAMUROS*

Ștefan Honcu*

* Institutul de Arheologie, Academia Română - Filiala Iași; stefanhoncu@yahoo.com

Abstract. This article is focused on the Roman kitchenware, the vessels with the large presence - 626 typical fragments, found in the Roman city at *Argamum*, *Extramuros* sector, Tulcea County, Romania. Most of vessels are dated in 2nd – 3rd centuries AD, but we will also present some vessels dated later, during the IV–V centuries AD.

Keywords: kitchenware, *Argamum* – sector *extramuros*, Moesia Inferior/Scythia.

1. Contextul arheologic al descoperirilor

Vasele ceramice¹ de bucătărie analizate în rândurile de față provin din sectorul “*Extramuros*”, sector situat pe un platou, la vest de cetate, în afara incintei de secol VI dHr² a cetății *Argamum*. Cercetările arheologice în această zonă au scos la suprafață un cartier și o serie de nuclee de locuire, răspândite pe o zonă întinsă, cu o evoluție de la sfârșitul perioadei elenistice și începutul celei romane și până spre sfârșitul domniei lui Valens³. După înfrângerea armatei romane de la *Hadrianopolis*, locuirea extramurană de la *Argamum* se încheie, la fel ca și în cazul altor orașe din provincia *Scythia*⁴. Situația stratigrafică a acestui sector a fost stabilită de către Maria COJA⁵. Aceasta cuprinde două straturi: - un strat pre-roman, care se încadrează cronologic la sfârșitul epocii elenistice până la începutul epocii romane.

Cel de-al doilea strat, cel roman, cuprinde trei niveluri de locuire: un prim nivel de secol II dHr; cel de-al doilea nivel datat în secolul III și ultimul nivel de secol IV⁶. Aceeași stratigrafie este surprinsă în sondajul realizat de Marieta GHEORGHITĂ și

* Această lucrare a fost finanțată de către Unitatea Executivă pentru Finanțarea Învățământului Superior, a Cercetării, Dezvoltării și Inovării (UEFISCDI) cod PN-II-RU-T E-2014-4-2563.

¹ Dorim să aducem mulțumiri doamnei Mihaela IACOB, care ne-a pus la dispoziție materialul ceramic de bucătărie spre a fi publicat. Amforele de pe acest sector au fost publicate în 2006, detalii la Paraschiv, 2006, p. 285-341.

² Nuțu, Iacob, 2011, p. 199.

³ Un bilanț al evoluției sectorului *Extramuros* vezi la Iacob, 1999, p. 185 și bibliografia anterioară.

⁴ Nuțu, Iacob, 2011, 199 și urm. O trecere în revistă a materialelor publicate - monede, obiecte din metal de pe aceste sector - vezi Nuțu, Iacob, 2011, p. 199 și nota 8.

⁵ Coja, 1972, p. 180.

⁶ Iacob, 1999, p. 175.

Liviu PETCULESCU și, cu mici nuanțări, de cercetările întreprinse în același sector de Mihaela IACOB⁷.

Fig. 1. Harta provinciei Scythia Minor.

Materialul ceramic de bucatărie provine, exclusiv, din săpăturile realizate de doamna Mihaela IACOB, de la ICEM Tulcea, în sectorul *Extramuros*, iar ceramica cuprinsă în articolul de față provine din cercetările efectuate până în anul 2012. Materialul studiat se află în depozitele ceramice de la Slava Rusă, comuna Slava Cercheză, județul Tulcea.

Prin ceramică de bucatărie (*vasa conquina(to)ria*) înțelegem totalitatea vaselor care erau întrebuințate pentru prepararea mâncării (fiert, copt, fript) respectiv oale, cratițe, castroane, tigăi și capace. Vasele au forme și dimensiuni diferite, în funcție de utilitatea lor. Această categorie funcțională trebuie delimitată de ceramica întrebuințată la servitul lichidelor (cunoscută în literatura de specialitate ca *vasa po(ta)toria* – veselă de băut) sau de cea întrebuințată la servirea diferitelor feluri de mâncare (*vasa escaria* – veselă de masă)⁸.

2. Oale provincial-romane - *Aula, Olla*⁹

Tipul I (Pl. I/1, 2)

Oalele incluse în acest tip au buza răsfântă, cu marginea rotunjită și șanțuită în interior, pentru susținerea capacului. Corpul este în general globular sau ovoidal,

⁷ Vezi detalii la Iacob, 1999.

⁸ Vezi o trecere în revistă a definițiilor ceramicii de uz comun la: Olcese, 1993, p. 43 și urm.

⁹ Denumirile în limba latină au fost preluate după Hilgers, 1969.

toarta ovală în secțiune, baza fiind ușor concavă. Pasta din care sunt confecționate vasele este destul de fină, de culoare cenușiu-alburie (2.5YR/8.6 yellow), cu angobă proprie. Majoritare în cadrul descoperirilor de la sunt oalele care au o pastă bej-alburie, la care se adaugă două exemplare ce sunt confecționate dintr-o pastă de culoare cărămizie. Diametrul gurii variază între 8 și 10 cm.

Analogii: Moesia Inferior¹⁰; Dacia¹¹; partea occidentală a Imperiului¹².

Datare: sec. II–III dHr.

Tipul II (Pl. I/3, 4)

Pasta este de culoare alburie-bej sau cenușie, în funcție de tipul de ardere; particulele brune, cuarț fin, nisip, angobă proprie. Caracteristică îi este buza dreptunghiulară sau triunghiulară în secțiune. Corpul este globular, uneori are toarte, iar baza este plană. Diametrul vaselor este de 14 cm.

Analogii: Moesia Inferior¹³.

Datare: sec. III–IV dHr.

Tipul III (Pl. I/5, 6)

Oalele încadrate în acest tip au buza răsfrântă, cu marginea dreaptă sau rotunjită. Corpul este globular sau ovoidal, iar toartele ovale în secțiune. Au fost descoperite recipiente cu și fără toarte. Pasta din care sunt confecționate este dură, de culoare cărămizie (5YR/6.8 orange), cu calcar și pietricele în compoziție. Diametrul gurii variază între 14 și 18 cm.

Analogii: Moesia Inferior¹⁴, Dacia¹⁵.

Datare: sec. II–III dHr.

¹⁰ Bogdan Cătănicu, Barnea, 1979, p. 184, fig. 152, N III, 5.5; Opaïț, 1980, p. 336, pl. VIII/3; Sultov, 1985, p. 86, pl. XLII/4 (la Hotnița și Pavlikeni aceste recipiente erau produse în atelierele locale); Baumann, 1995, p. 201, catalog nr. 24, pl. XV/26); Angelescu, 1998, p. 227, catalog nr. 99 și 100; Suceveanu, 2000, p. 99-100, tipul XXXII, varianta A, pl. 42, nr. 11, 13 (considerate de autor produse histriene); Baumann, 2003, p. 186, nr. 21, 22, 187; Mușețeanu, Elefterescu, 2004, p. 100, tipul A2a3, pl. V/3, 4; Tzony, 1979, p. 195, fig. 1/5; Baumann, 1991, pl. 5.11; Opaïț, 1991a, 233, tipul V, pl. 47.4; *Idem*, 1991b, 152, tipul I, pl. 26/38766; *Idem*, 2004, 44; Nuțu, 2009, 134, pl. 5/27; Baumann, 1995, 401-405, tipul I, pl. I/1, 2 (produs în cadrul atelierului de la Telița-Valea Morilor), Băjenaru, 2013, 64, cat. nr. 69, pl. 9, 10/69-80; Honcu, 2014, 89, tipul 1, cat. nr. 203-206, fig. 26/203-206; Chiriac, Honcu, 2014, 236, tipul I, pl. 3/5.

¹¹ Rusu-Bolindeț, 2007, p. 414, tipul 10 L, pl. XCVIII/591.

¹² Isteniț, Schneider, 2000, p. 344, 346, fig. 3/4-6.

¹³ Opaïț, 2004, p. 45, tipul II; *Idem*, 1996, p. 96, tipul II, Pl. 36. 4-7; *Idem*, 1991b, p. 152-153, Pl. 26. 154, 155; *Idem*, 1991a, p. 232, tipul III, Pl. 40/ 4, 6, 8; Topoleanu, 2000, p. 111 tipul V varianta B, Pl. XXX/261, p. 112, tipul VI, Pl. XXX/264, 266; Bogdan-Cătănicu, Barnea, 1979, p. 188, Fig. 162/5, 11; Suceveanu, 2000, p. 134-135, tipul 41A, cat. nr. 1-6, pl. 63/1-6; Nuțu, 2009, p. 134, Pl. 5/25; Baumann, 1995, p. 405, Pl. I/7, 8; Kuzmanov, 1985, p. 50-51, tipul II, Pl. 30/ Γ39, Γ40; Klenina, 2006, tipul 1, (nr. 6) 109, fabricate probabil în centrul de la Hotnița în perioada secolelor II–IV dHr. (Sultov, 1985, p. 85; Klenina, 2006, p. 109).

¹⁴ Angelescu, 1998, p. 230, pl. XIV/136; Suceveanu, 2000, p. 130, tipul XL varianta A, pl. 60/ 1-11; Băjenaru, 2013, p. 64, cat. nr. 71, pl. 9, 10/71-79; Honcu, 2014, p. 90-91, tipul 3, cat. nr. 211-212, fig. 26/211-212;

¹⁵ Gudea, 1996, p. 212, tipul OC7, pl. XVIII/3.

Tipul IV (Pl. I/7, 8)

Oalele incluse de noi în acest tip au buza ușor răsfrântă și marginea rotunjită la exterior. Corpul este globular, cu caneluri circulare. Pasta este de culoare cărămizie (5YR/6.8 orange), cu calcar în compoziție. Diametrul gurii este cuprins între 12–16 cm. Exemplarele din lotul nostru sunt cu și fără toarte.

Analogii: Moesia Inferior¹⁶, Dacia¹⁷, nordul Mării Negre¹⁸.

Dată: sec. II–III dHr.

Tipul V (Pl. I/9)

Corpul este globular sau ovoidal, cu caneluri circulare. Pasta caracteristică tipului de vase este de culoare cărămizie (10YR/8.8 yellow orange); în compoziția acesteia se află calcar și mica argintie. Diametrul gurii este de 23 cm.

Analogii: Moesia Inferior¹⁹.

Dată: sec. II–III dHr.

Tipul VI (Pl. I/10, 11)

Pasta este de culoare cărămizie, mai rar orange sau roz-alburie cu cuarț pisat, oxid de fier, calcar și pietricele în compoziție. Buza este îngroșată, ușor înclinată spre exterior, prezentând o șanțuire pronunțată pentru fixarea capacului pe centru. Corpul este globular, cu caneluri, gâtul lipsește, toarta canelată sau ovală pornește de la nivelul buzei. Apar deopotrivă vase cu și fără toarte. Baza este plană sau, mai ales în secolul V, concavă²⁰. Diametrul gurii este cuprins între 12 și 18 cm.

Analogii: Moesia Inferior²¹.

Dată: sec. V dHr.

3. Oale lucrate cu mâna și/sau la roată de tradiție *La Tène*

Tipul I (Pl. I/12–14)

Vasul în formă de “borcan”²² derivă, fără îndoială, din forme bine cunoscute în faza clasică a civilizației geto-dacice, care, la rândul lor, își au originea în vasele hallstattiene autohtone. Acestea cunosc o perioadă de înflorire în sec I îHr – I dHr, însă ea va continua pe tot parcursul secolelor următoare²³. În sec. al II-lea și al III-lea dHr, vasul “borcan” își va modifica forma²⁴. Gâtul vasului în faza clasică era de dimensiuni reduse, pe când acum aceasta devine alungit. O altă caracteristică a vasului borcan în

¹⁶ Suceveanu, 2000, p. 107, tipul XXXIII, nr. 13; Honcu, 2014, p. 91, tipul 5, cat. nr. 216-217, fig. 26/216-217.

¹⁷ Gudea, 1996, p. 212, tipul OC7, pl. XVIII/5.

¹⁸ Burakov, 1976, p. 82, tipul 3, pl. V/5.

¹⁹ Honcu, 2014, p. 91-92, tipul 6, cat. nr. 218, fig. 26/218.

²⁰ Opaț, 1996, p. 96, tipul III; *Idem*, 2004, p. 45, tipul III.

²¹ Opaț, 1991b, p. 153, tipul III, fig. 26/156-159; Topoleanu, 2000, p. 110, tipul V, varianta A și B; Opaț, 1991a, p. 231, tipul I, Pl. 46/1; Bogdan-Cătănciu, Barnea, 1979, p. 188, fig. 162/5.6; Opaț, 1996, p. 96, tipul III; *Idem*, 2004, p. 46, tipul III, Baumann, 1995, p. 405, tipul II, Pl. I/4; Suceveanu, 1982, p. 84, fig. 6/7; Opraș, 2003, p. 96, tipul I varianta A; Barnea, 1966, p. 253, fig. 14/1-3; Honcu, 2014A, p. 274, tipul III, fig. 3/5,6.

²² Rusu-Bolindeț, 2007, p. 101-102.

²³ Honcu, 2014, p. 92.

²⁴ Popilian, 1976, p. 135.

faza târzie o constituie și îngustarea bazei la cele mai multe exemplare²⁵. Decorul de pe oala borcan este în general simplu, însă uneori prezintă elemente decorative care sunt aplicate pe umeri. Motivele folosite se reduc la una sau mai multe linii incizate orizontal, întâlnindu-se arareori și alte elemente decorative, cum ar fi ornamentul făcut cu roțița dințată, butonii și brăul alveolar. Majoritatea oalelor borcan erau folosite la fiert mâncarea, astfel explicându-se și prezența în număr mare a acestor tipuri de vase, mai rare fiind cazurile când acestea au fost folosite ca urne funerare²⁶. Diametrul gurii este cuprins între 14–16 cm. Întreg materialul ceramic de tradiție La Tène târzie a fost găsit în contexte de epocă romană, împreună cu ceramică romană provincială și alte categorii de materiale specifice lumii romane.

Alte observații asupra acestui gen de vase, cât și unele detalii privind răspândirea ceramicii lucrate cu mâna în Dobrogea romană au fost enunțate, încă de acum patru decenii, de mai mulți specialiști²⁷.

Analogii: Moesia Inferior²⁸, Dacia²⁹.

Datare: sec. II–III dHr.

4. Oale importate

Tipul I (Pl. I/15)

Corpul este globular sau ovoidal, cu caneluri circulare și toarta ovală în secțiune. Pasta caracteristică tipului de vase este de culoare orange (7.5YR/7.8 yellow orange); în compoziția acesteia se găsește mult oxid de fier, calcar și mica argintie. Originea acestui tip de oale trebuie căutată în ceramica de bucătărie de epocă elenistică³⁰, în zona orientală a Imperiului. Diametrul gurii este de 16 cm. Produse importate din zona egeană.

Analogii: zona egeană³¹, Moesia Inferior³², Moesia Superior³³.

²⁵ Florescu, 1965, p. 162.

²⁶ Popilian, 1968, p. 90.

²⁷ Scorpan, 1970a, p. 139-187; Bounegru, Hașotti, Murat, 1987, p. 273-293; Negru, 2003, cu privire specială la Dacia; Baumann, 2009, p. 196-198, pentru descoperirile din așezările romane rurale situate la Gurile Dunării; Nicolae, 2009, p. 133-175.

²⁸ Ștefan *et alii*, 1953, p. 263-267; Scorpan, 1970a, p. 140-143 (sec. II–III dHr); *Idem*, 1970b, p. 65-95; Babeș, 1971, 30 (sec. II–III dHr); Bogdan-Cătănicu, Barnea, 1979, p. 179, fig. 141, N1/6; Opaiț, 1980, p. 330, pl. I/5; Baumann, 1983, p. 180; *Idem*, 1995, p. 188; Bounegru, Hașotti, Murat, 1989, p. 275, fig. 2/5; Baumann, 1995, p. 156, exemplarele 1, 5 și 7; Kabakčieva, 1997, p. 37, fig. 6/4; Baumann, 2003, p. 190, nr. 38, p. 191; Suceveanu, 2000, p. 140-141, tipul 43, pl. 67/1; Baumann, 2009, p. 197, pl. XIII (date în sec. I–II dHr); Bejănar, 2013, p. 69-70, cat. nr. 104-105, pl. 12/104-105; Honcu, 2014, p. 92-93, tipul 7, cat. nr. 219-221, fig. 27/219-221.

²⁹ Rusu-Bolindeț, 2007, p. 107-110; 125, oale-borcan de tip 1.1 A, pl. XIV/9; p. 126, oale-borcan de tip 1.1 C, pl. XV/14; p. 125, oale-borcan de tip 1.1 A, pl. XIV/9, cu bibliografia pentru răspândirea acestui tip de vase în Dacia.

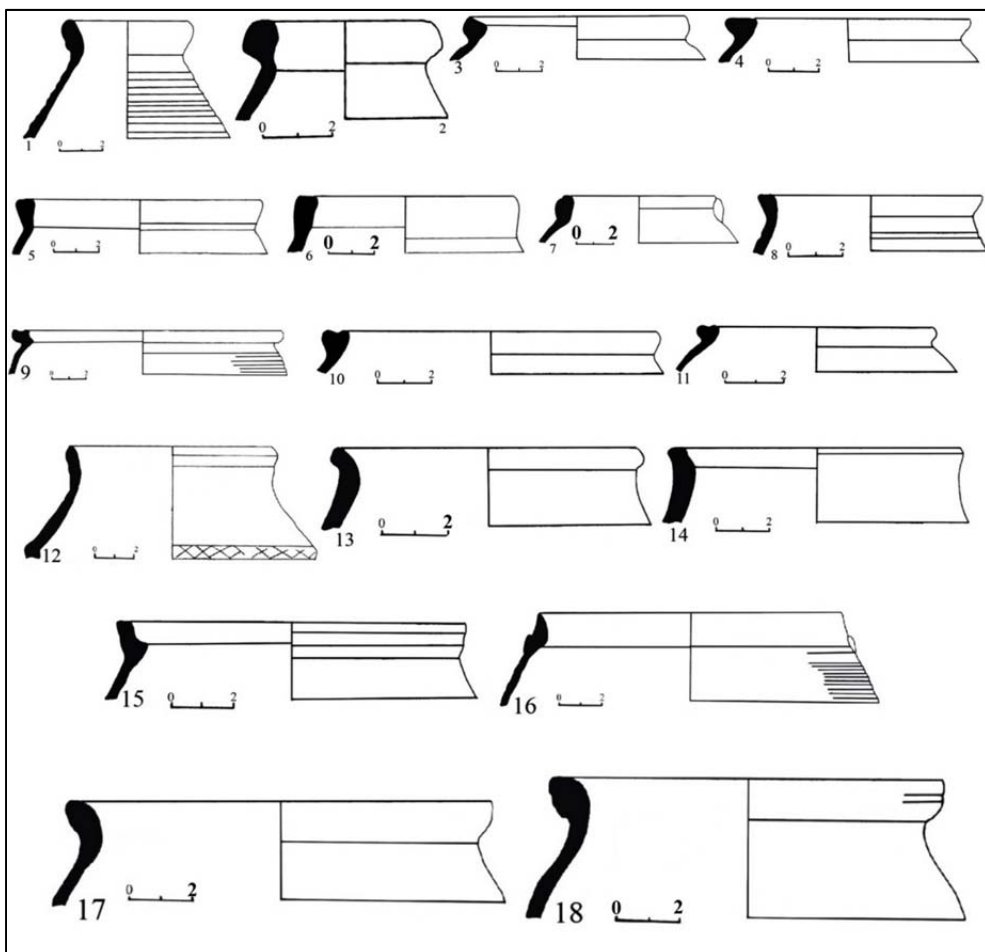
³⁰ Suceveanu, 2000, p. 119.

³¹ Hayes, 1983, p. 106, tipul 4, fig. 6/69.

³² Suceveanu, 2000, p. 120, tipul XXXVII varianta B, pl. 53/12, 13; Honcu, 2014, p. 93, tipul 8, cat. nr. 222, fig. 27/222-223.

³³ Brukner, 1981, p. 107, tipul 27, pl. 121/118 cu o datare în secolele II–IV dHr.

Date: sec. II–III dHr.

Pl. I. Oale tipul I: nr. 1–2, **oale tipul II:** nr. 3–4, **oale tipul III:** nr. 5–6,
oale tipul IV: nr. 7–8, **oale tipul V:** nr. 9, **oale tipul IV:** nr. 10–11.

Oale de tradiție La Tène: nr. 12–14.

Oale importate: tipul I: nr. 15, **tipul II:** nr. 16.

Oale de depozitare: tipul I: nr. 17–18.

Tipul II (Pl. I/16)

Buza este ușor răsfrântă, triunghiulară în secțiune, corpul este globular cu striuri. Pasta este de culoare cărămizie, dură, cu mica argintie și oxid de fier în compoziție. Diametrul gurii este de 21 cm. Vasul a fost importat din zona orientală și este, deocamdată, o descoperire singulară făcută la Argamum. A ajuns în Dobrogea odată cu amforele LRA 4 sau 5 produse în Gaza.

Analogii: Siria–Palestina³⁴.

Datare: sec. III–IV dHr.

5. Oale pentru depozitare – *dolia*

Tipul I (Pl. I/17, 18)

Buza este ușor răsfrântă, corpul este globular uneori cu caneluri. Pasta este de culoare cărămizie, dură, cu calcar și pietricele în compoziție. Corpul este globular, cu două toarte și bază plată. Diametrul gurii variază între 18 și 19 cm.

Analogii: Moesia Inferior³⁵, nordul Mării Negre³⁶.

Datare: sec. II–III dHr.

6. Cratițe – *caserole*

Tipul I (Pl. II/19)

Corpul este bitronconic, baza plană, două toarte mici, rotunde în secțiune, se prind de sub buză și de mijlocul corpului. Caracteristică îi este buza verticală, ușor îngroșată și înclinată spre exterior, cu o concavitate pe latura internă, pentru susținerea capacului. Pasta din care sunt confecționate recipientele este de culoare cărămizie, cu calcar fin și mica argintie în compoziție. Pe suprafața exterioară prezintă urme de ardere secundară. Diametrul vaselor este de 20 cm.

Conform tipologiei, propuse de John W. HAYES pentru descoperirile de la Knossos, “Vila Dionysos”, exemplarele prezentate de noi în catalog corespund tipului *Knossos early type*³⁷. Acest tip de caserole sunt considerate de Hayes drept produse locale, realizate la Knossos³⁸, opinie la care aderă și cercetătoarea Tina ŽERJAL³⁹.

Analogii: partea occidentală a Imperiului⁴⁰, zona egeană⁴¹, Moesia Inferior⁴².

Datare: sec. II–III dHr.

Tipul II (Pl. II/20, 21 - imitație după tipul II)

Deși recipientele incluse în această categorie prezintă unele mici diferențe morfologice, acestea au fost incluse într-un singur tip. Gura este largă, cu diametrul de 22 cm, buza lată, lisă, trasă oblic spre exterior, iar corpul bitronconic; piesele prezintă două toarte mici care se prind sub buză și la mijlocul corpului.

³⁴ Johnson, 1988, p. 190, forma 4, varianta 1, cat. nr. 537, 544, 545, fig. 7-35/537, 544, 545, datate între anii 351–383 dHr, însă se admite o datare mai timpurie, cât și mai târzie a acestor recipiente - vezi *Ibidem*.

³⁵ Bogdan-Cătăniciu, Barnea, 1979, fig. 152 N III 5.3 și fig. 152 N III 5.7; Angelescu, 1998, p. 223, catalog nr. 46 pl. IX; Suceveanu, 2000, p. 117-118, tipul XXXVI subtipul A și tipul XXXVIII, 122-123 și 134, tipul XLI varianta A, 135-136, tipul XLI varianta A, pl. 63/8; Mușețeanu, Elefterescu, 2004, p. 123, varia 212, pl. V/6; Băjenaru, 2013, p. 64, cat. nr. 72, pl. 9/72; Honcu, 2014, p. 98-99, cat. nr. 248, fig.28/248.

³⁶ Burakov, 1976, p. 82, tipul 1, pl. V/3; Krapivina, 1993, p. 102, tipul I, fig. 33/12.

³⁷ Hayes, 1983, p. 122, fig. 7/79.

³⁸ Hayes, 1983, p. 105.

³⁹ Žerjal, 2008, p. 136 vezi deasemenea și nota 58.

⁴⁰ Žerjal, 2008, p. 136, fig. 4/14; Istenič, Schneider, 2000, fig. 4/1.

⁴¹ Hayes, 1983, p. 105. Fiind în uz din secolul I până la începutul secolului II dHr.

⁴² Opaiț, 1980, p. 330, fig. III/1.

Pasta este de culoare cărămizie (5YR/6.8 orange), cu cuarț fin, calcar și mică argintie în compoziție. Exemplarele noastre se încadrează, conform tipologiei propuse de John W. HAYES⁴³ pentru caserolele descoperite la Knossos, “Vila Dionysos”, în tipul II de caserole.

Vasele au fost produse în zona egeană, în două centre majore⁴⁴. Se pare acestea au ajuns să dețină monopolul comerțului cu vase de bucătărie peste întreaga zonă egeană fiind exportate de-a lungul întregului litoral mediteranean⁴⁵. Analizele petrografice realizate pe ceramica descoperită la Phocea, în vestul Asiei Mici, au demonstrat că erau produse locale⁴⁶. Un alt centru de producere a acestora, la nivel de ipoteză, s-a considerat că ar putea fi în Attica sau în una din insulele egeene, propunere însă neconfirmată până în prezent⁴⁷.

Analogii: zona egeană⁴⁸, partea occidentală a Imperiului⁴⁹, partea orientală a Imperiului⁵⁰, Moesia Superior⁵¹, Moesia Inferior⁵², nordul Mării Negre⁵³. Analogii imitații Knossos II: Moesia Inferior⁵⁴.

Datate: sec. II–III dHr.

7. Tigăi provincial-romane

Această categorie tipologică include acele recipiente care sunt mai scunde decât cratițele, au pereții tronconici, iar baza este plană. Buza este îngustă, răsfrântă oblic spre exterior, cu o ușoară șanțuire pentru fixarea capacului. Uneori pot avea și toarte, însă la exemplarele avute de noi în discuție acestea lipsesc. Toate recipientele prezintă urme de utilizare deasupra focului, fiind folosite pentru prăjitul alimentelor. Pasta este de culoare cărămizie (2.5YR/7.6 bright yellowish) sau caolinoasă (2.5YR/7.6 bright yellowish), cu cuarț pisat, particule de calcar și pietricele în compoziție. Gura este largă, cu diametre cuprinse între 21 și 39 cm.

Tipul I (Pl. II/22)

Buza este lată, răsfrântă, cu două sau trei șanțuiri. Corpul este tronconic, scurt, fără toartă, iar baza plană. Pasta este de culoare bej-alburie (2.5YR/7.6 bright yellowish). Diametrul gurii este cuprins între 18 și 28 cm.

⁴³ Hayes, 1983, p. 97-169.

⁴⁴ Hayes, 1983, p. 105.

⁴⁵ Žerjal, 2008, p. 136 și nota 54.

⁴⁶ Istenič, Schneider, 2000, p. 343, 347; Mandruzzato, Tiussi, Degrassi, 2000, p. 361.

⁴⁷ Istenič, Schneider, 2000, p. 343.

⁴⁸ Hayes, 1983, p. 122, tipul II, fig. 7/82; Robinson, 1959, p. 42, G 194, 195, pl. 7/194, 196.

⁴⁹ Istenič, Schneider, 2000, p. 345, fig. 4/3; Mandruzzato, Tiussi, Degrassi, 2000, p. 360-361, fig. 5/1; Žerjal, 2008, p. 136, fig. 4/13; Džin, 2008, p. 42, nr. 82-foto.

⁵⁰ Reynolds, 2010, 92, forma 26.79/n, fig. 1/26.79/n.

⁵¹ Nikolić-Đorđević, 2000, p. 65, tipul 1/132.

⁵² Baumann, 1977, p. 376, pl. XVIII/5; Opaït, 1980, p. 330, fig. III/2; Suceveanu, 2000, p. 89-90, tipul XXIV, 1, 3, pl. 36/4, Băjenaru, 2013, p. 62, tipul 2, cat. nr. 64, pl. 8/64-65; Honcu, 2014, p. 93-94, tipul Knossos II, cat. nr. 224-226, fig. 27/224-226.

⁵³ Krapivina, 1993, p. 102, tipul 2, fig. 33/1, tipul 3/8; Klenina, 2004, p. 75, tipul 1, pl. 28/264, 265, 267.

⁵⁴ Băjenaru, 2013, p. 64, cat. nr. 68, pl. 9/68.

Analogii: Moesia Inferior⁵⁵.

Datare: sec. II–III dHr.

Tipul II (Pl. II/23, 24)

Buza este lată, răsfrântă, lisă. Corpul este tronconic, scurt, fără toartă, iar baza plană. Pasta este de culoare cărămizie cu calcar și mica argintie în compoziție. Diametrul gurii este cuprins între 16,4 și 33 cm.

Analogii: zona egeană⁵⁶, Moesia Inferior⁵⁷, Dacia⁵⁸.

Datare: sec. II–III dHr.

8. Tigăi importate

Tipul I (Pl. II/25)

Acestea diferă de cele incluse de noi în primul tip prin forma buzei, care este răsfrântă, lisă, respectiv mai îngustă decât la vasele prezentate anterior. Baza tigăilor incluse în această grupă este plană. Pasta este de culoare cărămizie (10YR/6.6 bright yellowish), cu cuarț în compoziție. Acestea provin din centrul de la Heracleea. Diametrul gurii este cuprins între 18 și 35 cm.

Analogii: Dobrogea⁵⁹.

Datare: sec. II–III dHr.

9. Castroane – patina

Tipul I (Pl. II/26)

Vasele au corp bitronconic, cu caneluri atât la exterior cât și la interior. Buza vaselor este dreaptă răsfrântă către exterior. Au fost descoperite, de asemenea, exemplare cu și fără toarte. Recipientele sunt realizate dintr-o pastă de culoare bej-cenușie (caolinoasă), fină, cu nisip și mica aurie în compoziție; acest tip de pastă este frecvent întâlnit în teritoriul noviodunens⁶⁰. Vasele prezintă urme de arsură pe suprafața exterioară. Originile acestui gen de vase trebuiesc cautate în cadrul veselei autohtone⁶¹. Diametrul gurii este cuprins între 18 și 28 cm.

Analogii: Moesia Inferior⁶², Dacia⁶³.

⁵⁵ Opaïț, 1980, p. 330, pl. IV/5; pl. IV/3; Angelescu, 1998, p. 223, pl. VIII/35-37, datată în sec. III dHr; Suceveanu, 2000, p. 91, tipul XXVI/1; Honcu, 2014, p. 94, tipul 1, cat. nr. 227, fig. 27/227; Sultov, 1985, p. 84, tipul 1 varianta a, pl. XLII/2.

⁵⁶ Hayes, 1983, p. 126, tipul 2, cat. nr. 103-105, fig. 9/103-105.

⁵⁷ Ștefan *et alii*, 1953, p. 264, pl. 24/5, Suceveanu, 2000, tipul XXVI, nr. 6, tipul XXX, nr. 3; pl. 36/4-5, pl. 39/1-6; Băjenaru, 2013, p. 67, cat. nr. 88, pl. 11/88-90.

⁵⁸ Popilian, 1976, p. 123-124, tipul I, pl. LXVIII/832.

⁵⁹ Opaïț, 1980, p. 330, pl. IV/4 (datată în primul sfert al sec. III dHr), Honcu, 2014, p. 95, tipul II, cat. nr. 229, fig. 27/229.

⁶⁰ Baumann, 2009, p. 198.

⁶¹ Negru, 2003, tipul 2, pl. 23/193.

⁶² Baumann, 1995, p. 200, catalog nr. 19, pl. XIV/20; Angelescu, 1998, p. 227, pl. XI/93; Suceveanu, 2000, p. 50, tipul XIII, pl. 16/4 (datat în primele trei sferturi ale sec. II dHr, fiind considerat produs histrian); Baumann, 2009, p. 197 (datat din sec. II până în sec. IV dHr); Opaïț, 1980, cat. nr. 10, pl. II/3. Datare: 2/2 secolul II; Mușețeanu, Elefterescu, 2003, p. 112, tipul 2, cat. nr. 53, pl. 38/53; Honcu, 2014, p. 95, tipul I, cat nr. 230-231, fig. 27/230-231.

Datare: secolele II – III dHr.

Tipul II (Pl. II/27)

Buza vaselor este răsfrântă și rotunjită la exterior, corpul este arcuit iar baza inelară. Pastă este de culoare bej-alburie cu calcar, pietricele, mica argintie și calcar în compoziție. Diametrul vasului este de 36 cm.

Analogii: Moesia Inferior⁶⁴, Dacia⁶⁵.

Datare: sec. II–III dHr.

10. Capace provincial-romane – *opercula*

Am cuprins în această grupă tipologică capacele care erau utilizate pentru acoperirea oalelor, cratițelor și tigăilor. Pasta din care sunt realizate capacele veselei de bucătărie este foarte asemănătoare cu cea a vaselor însăși, ele trebuind să fie rezistente la temperaturi înalte⁶⁶. Culoarea acestora este în general brun-cărămizie, dar apar și capace de culoare cenușie sau bej-alburie, în funcție de atelierul producător. Textura lor este de obicei mai fină decât a vaselor, ele nefiind expuse direct la flacără. Spre deosebire de capacele veselei de masă, care sunt în general mai aplatizate, capacele veselei de bucătărie par a avea o calotă mult mai boltită, terminată cu un mâner aplatizat sub formă de buton, sau înalt, fin, modelat⁶⁷.

Tipul I (Pl. II/28)

Acest tip include piese confecționate dintr-o pastă cărămizie (7.5YR/ 7.6 orange); acestea au corpul bitronconic, buza îngroșată, cu o șanțuire pe mijloc. Diametrul variază între 20 și 22 cm.

Analogii: Moesia Inferior⁶⁸, Dacia⁶⁹.

Datare: sec. II–III dHr.

Tipul II (Pl. II/29)

Acest tip de capace se caracterizează printr-o formă înaltă, buza rotunjită, butonul inelar. Diametrul gurii este cuprins între 16 și 25 cm.

Analogii: Moesia Inferior⁷⁰, Dacia⁷¹.

Datare: prima parte a sec. III dHr.

11. Concluzii

În urma studierii lotului ceramic de bucătărie descoperit la *Argamum*, sector *Extramuros*, (626 de fragmente tipice) au putut fi identificate zece tipuri de oale (446 de fragmente), din care opt tipuri sunt provincial romane, iar două sunt importate din zona egeană (tipul I) și din Palestina – Gaza (tipul II), atestat pentru prima oară în zona

⁶³ Popilian, 1976, p. 121, tipul 5, pl. LXLIV/782 și pl. LXV/791; Rusu-Bolindeț, 2007, p. 406, tipul 8 E, pl. XCIII/555.

⁶⁴ Suceveanu, 2000, p. 44, tipul XIA, pl. 13/1.

⁶⁵ Popilian, 1976, p. 122, tipul 1, pl. LXXVI/812.

⁶⁶ Covacef, 1999, p. 147-154; Opreș, 2003, p. 100.

⁶⁷ Opaț, 1996, p. 111.

⁶⁸ Honcu, 2014, p. 98, tipul III, cat. nr. 244-245, fig. 28/244-245.

⁶⁹ Popilian, 1976, p. 128, tipul 5, pl. LXXIII/932.

⁷⁰ Honcu, 2014, p. 98, tipul II, cat.nr. 241-243, fig. 28/241-243.

⁷¹ Popilian, 1976, p. 128, tipul 3, pl. LXXII/nr. 908.

Dobrogei romane. Oalele reprezintă 71% din totalul ceramicii de bucătărie descoperite pe acest sector. În categoria cratițelor au fost incluse două tipuri (1%) după cum urmează: *Early Knossos type* și *Knossos type*. Deși, inițial, acestea au pătruns în zona Dunării de Jos prin intermediul armatei, vasele au fost repede adoptate în repertoriul formelor ceramice de către populația civilă. Ideea noastră este susținută de descoperirea, printre altele, a cratițelor pe care le-am inclus anterior în tipul II la *Argamum*, în mediul civil, într-un context datat, aproximativ, spre sfârșitul primei jumătăți a veacului al II-lea. **Interesant** de remarcat este că recipientele descoperite aici (sector *Extramuros*) nu sunt originale, ci sunt copii fidele ale cratițelor confecționate în zona foceană, având o pastă semifină, cu calcar și pietricele în compoziție și fiind, probabil, confecționate pe plan local.

O altă categorie de vase folosite în cadrul ustensilelor de bucătărie este cea a tigăilor (43 de exemplare) prezente prin două tipuri provincial romane și unul importat din zona sud pontică, de la Heraclea.

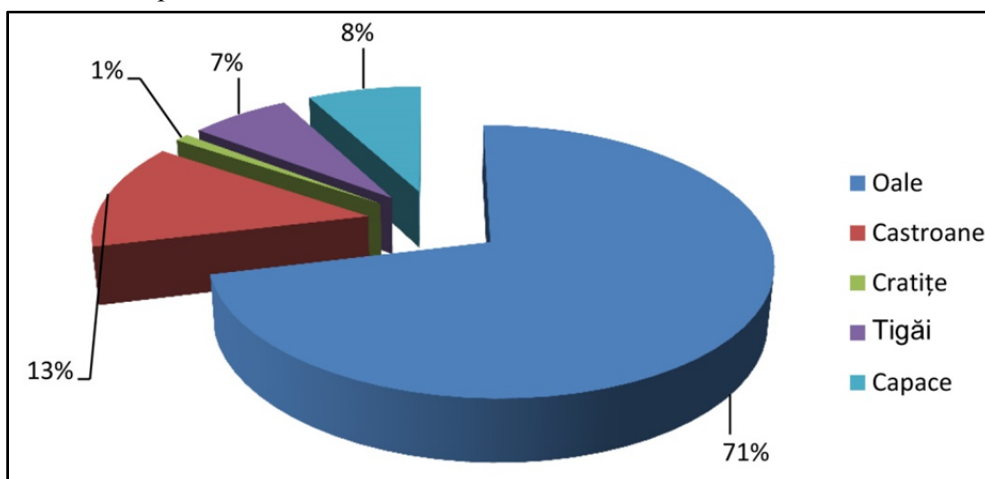

Fig. 2. Distribuția procentuală a ceramicii de bucătărie descoperită în sectorul *Extramuros*.

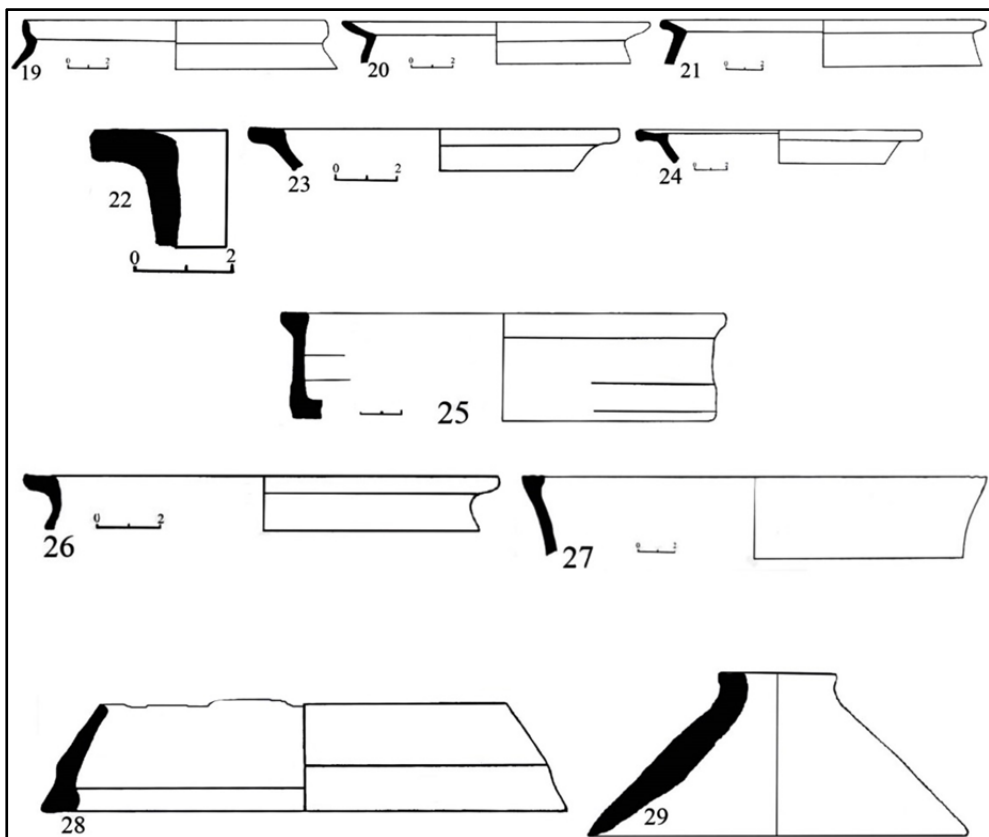
În ceea ce privește prezența castroanelor în sectorul studiat de noi, acestea au fost descoperite într-un număr reprezentativ (82 de exemplare – 13 %). Ele se clasifică în două tipuri, fiind lucrate, probabil, în cadrul fiecărui sit sau în alte situri din provincie.

Capacele sunt prezente în număr scăzut în cadrul descoperirilor – 49 exemplare –, cu un procent de 8% din totalul ceramicii de bucătărie (**Fig. 2**), fiind încadrate în două tipuri. Numărul relativ redus al capacelor în comparație cu al vaselor pe care le acopereau se poate explica și prin faptul că acestea nu aveau o întrebuințare anume pentru diferite forme de vase, ci aveau un caracter universal⁷².

Cercetările întreprinse pe parcursul acestui articol confirmă, încă odată, orientarea comercială a centrelor din Moesia Inferior spre lumea greco-orientală a cetăților

⁷² Honcu, 2014, p. 102.

de pe litoralul pontic, cum este și cazul cetății de la Capul Doloșman.

Pl. II. Cratițe tipul I: nr. 19, cratițe tipul II: nr. 20, imitații după tipul II: nr. 21. Tigăi tipul I: nr. 22, tigăi tipul II: nr. 23–24. Tigăi importate: tipul I: nr. 25. Castroane tipul I: nr. 26, castroane tipul II: nr. 27. Capace tipul I: nr. 28, capace tipul II: nr. 29.

BIBLIOGRAFIE

- Angelescu, 1998 Mircea V. ANGELESCU, *Ceramica*, În: Alexandru SUCEVEANU, **Fântânele. Contribuții la studiul vieții rurale în Dobrogea romană**, Ed. Academiei Române, București, 1998, 268 pg., ISBN 973-27-0584-1; p. 217-234.
- Babeș, 1971 Mircea BABEȘ, *Necropola romană de la Enisala*, În: *Studii și cercetări de istorie veche*, tom. 22, nr.1, 1971, p. 19-47.
- Barnea, 1977 Ion BARNEA, *Noi descoperiri la Noviodunum*, În: *Peuce*, VI, 1977, p. 103-121.
- Baumann, 1983 Victor Herinch BAUMANN, **Ferma romană din Dobrogea**, Muzeul "Deltei Dunării" Tulcea, [Tulcea, 1983], 280 pg.
- Baumann, 1991 Victor Herinch BAUMANN, *Cercetări arheologice pe Valea Teliței (județul Tulcea), Sondajul de la Frecăței*, În: *Peuce*, X, vol. I, text p. 109-116, vol. II, ilustrație, 1991, p. 111-138.
- Baumann, 1995 Victor Herinch BAUMANN, **Așezări rurale antice în zona Gurilor Dunării. Contribuții arheologice la cunoașterea habitatului rural (sec. I – IV p. Chr.)**, Institutul de Cercetări Eco - Muzeale, Tulcea, 1995, 448 pg., ISBN 973-95349-16-3.
- Baumann, 2003 Victor Herinch BAUMANN, *Noi săpături de salvare în așezarea rurală antică de la Telița – Amza, jud. Tulcea*, În: *Peuce*, SN, I (XIV), Tulcea, 2003, p. 155-232.
- Baumann, 2009 Victor Herinch BAUMANN, *Producerea ceramicii locale la gurile Dunării în secolele I-IV dHr.*, În: *Peuce*, SN, VII, 2009, p. 193-216.
- Băjenaru, 2013 Constantin BĂJENARU, *Contextes céramiques de Tomis. (I). Un ensemble de la fin du Iie - début du IIIe s. ap. J.-C.*, În: *Pontica*, XLVI, 2013, p. 41-110.
- Bogdan-Cătănicu, Barnea, 1979 Ioana BOGDAN-CĂTĂNICIU, Alexandru BARNEA, *Ceramica și descoperiri mărunte*, În: Alexandru BARNEA, Ion BARNEA (coord.), Ioana BOGDAN-CĂTĂNICIU, Monica MĂRGINEANU-CĂRSTOIU, Gheorghe PAPUC, **Tropaeum Traiani: I. Cetatea**, Academia de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România, Institutul de Arheologie-București, Biblioteca de Arheologie, XXXV, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1979, 272 pg.; p. 177-226.
- Bounegru, Hașotti, Murat, 1989 Octavian BOUNEGRU, Puiu HAȘOTTI, Actuan MURAT, *Așezarea daco-romană de la Hârșova și unele aspecte ale romanizării în Dobrogea*, În: *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie*, nr. 3, tom 40, 1989, p. 273-293.
- Burakov, 1976 Anatolij Vissarionovič BURAKOV, **Kozyrskoe gorodišče rubeja i pervyh stoletij našej ory**, Naukova Dumka, Kiev, 1976, 158 pg.
- Chriac, Honcu, 2014 Costel CHIRIAC, Ștefan HONCU, *Observații recente asupra așezării antice de la Tuzla-Far (județul Constanța). Evidența ceramică*, În: *Pontica*, 47, 2014, p. 233-247.
- Crișan, 1969 Ion Horațiu CRIȘAN, **Ceramica daco-getică cu specială privire la Transilvania**, Ed. Științifică, București, 1969, 554 pg.
- Coja, 1972 Maria COJA, *Cercetări pe malul lacului Razelm – epoca romană și romană-bizantină*, În: *Peuce* 2, 1972, p. 179-190.

- Covacef, 1999 Zizi COVACEF, *Ceramica de uz comun din sectorul de est al cetății Capidava sec. IV – VI*, În: *Pontica*, XXXII, 1999, p. 137-185.
- Daszkiewicz,
Bobryk,
Schneider,
2010 Małgorzata DASZKIEWICZ, Ewa BOBRYK, Gerwulf SCHNEIDER, cu contribuția lui Silviu RĂDAN, *Composition and technology of Lower Danube Kaolin Ware (LDKW). Example from Novae, Bulgaria*, În: *Rei Cretariae Romanae Fautorum Acta*, Bonn, 2010, p. 37-49.
- Džin, 2008 Kristina DŽIN, *Vižula and Burle in Roman period*, Pula, 2008, 47 pg.
- Gudea, 1996 Nicolae GUDEA, *Porolissum. Un complex daco-roman la marginea de nord a Imperiului roman*, Vol. II. *Vama romană: monografie arheologică: contribuții la cunoașterea sistemului vamal din provinciile dacice*, Bibliotheca Musei Napocensis, 12, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca, 1996, 450 pg., ISBN 9730002525.
- Hayes, 1983 John W. HAYES, *The villa Dionysos Excavations, Knossos: The Pottery*, În: *The Annual of the British School at Athens*, 78, 1983, p. 97-169.
- Hilgers, 1969 Werner HILGERS, *Lateinische Gefässnamen. Funktion und Form römischer Gefäße nach den antiken Schriftquellen*, Beihefte der Bonner Jahrbücher, 31, Düsseldorf, 1969, 315 pg.
- Honcu, 2014 Ștefan HONCU, *Kitchenware*, În: George NUȚU, Simina Margareta STANC, Dorel PARASCHIV (eds), *Niculitel - A roman rural settlement in north-east Moesia Inferior. Archaeological & Archaeozoological research*, Archaeologica et Anthropologica, II, Parthenon Verlag, Kaiserlautern und Mehlingen, 2014, 258 pg. ISBN 978-3-942994-09-5; p. 88-102 (text), p. 243-245 (ilustrație).
- Honcu, 2014A Ștefan HONCU, *Late Roman-Early Byzantine Kitchenware from Ibida-Curtain G and Tower 8*, În: *Studia Antiqua et Archaeologica*, 2014, p. 271-281.
- Iacob, 1999 Mihaela IACOB, *Argamum. Sector extra muros, 1977-1980; 1994-1995*, În: *Materiale*, SN, 1, 1999, p. 175-189.
- Istenič,
Schneider,
2000 Janka ISTENIČ, Gerwulf SCHNEIDER, *Aegean Cooking Ware in the Eastern Adriatic*, În: *Rei Cretariae Romanae Fautorum Acta*, 36, 2000, p. 341-348.
- Johnson, 1988 Barbara Lee JOHNSON, *Cooking wares*, În: Gladys DAVIDSON WEINBERG (ed), *Excavations at Jalame: site of a glass factory in late Roman Palestine: excavations conducted by a joint expedition of the University of Missouri and the Corning Museum of Glass*, University of Missouri Press, Columbia, 1988, xxv + 378 pg., ISBN 0826204090; p. 188-203.
- Kabakčieva,
1997 Gergana KABAKČIEVA, *Keramikversorgung in den Militärstützpunkten an der Unteren Donau Im 1. Jh. N. Chr. und die Politik Roms*, În: *Rei Cretariae Romanae Fautorum Acta*, 35, 1997, p. 33-39.
- Klenina, 2004 Elena KLENINA, with the participation of Valeria V. SOZNIK, *Keramičeskie sosudy II - III v. n. è. iz usad'by Bliznecy! chora Chersonesa Tavričeskogo / Ceramic vessels from the 2nd – 3rd centuries in the villa rustica "Bliznecy" (the chora of Tauric Chersonesos)*, Poznan, 2004, 152 pg.
- Klenina, 2006 Elena KLENINA, *Stolovaja i Kuhoiaja keramika III – VI vekov za Nov (severnaja Bulgarija)*, Studies and Materials, 2 Poznan – Sevastopol,

- 2006, 213 pg.
- Krapivina, 1993
Valentina V. KRAPIVINA, *Olv'ia. Material'naja kul'tura I-IV vv. n. ó., Naukova Dumka*, Kiev, 1993, 184 pg.
- Kuzmanov, 1985
Ghiorgi KUZMANOV, *Rannovizantijska Keramika ot Trakija i Dakija (IV - načialoto na VII v.)*, Razkopki i Proučvanija, 13, Sofia, 1985, 112 pg.
- Mandruzzato, Tiussi, Degrassi, 2000
Luigi MANDRUZZATO, Cristiano TIUSSI, Valentina DEGRASSI, *Appunti sull'instrumentum d'importazione greca ed orientale ad Aquileia*, În: *Rei Cretariae Romanae Fautorum Acta*, 36, 2000, p. 359-364.
- Mușeteanu, Elefterescu, 2003
Crișan MUȘEȚEANU, în colaborare cu Dan ELEFTERESCU, *Ateliere ceramice romane de la Durostorum*, Monografii, IV, Muzeul Național de Istorie a României, București, 2003, 173 pg. + 46 planșe, ISBN 973-86083-5-X.
- Mușeteanu, Elefterescu, 2004
Crișan MUȘEȚEANU, Dan ELEFTERESCU, *Contribuții privind ceramica romană de la Durostorum (IV)*, În: *Peuce*, SN, II (XV), 2004, p. 95-142.
- Negru, 2003
Mircea NEGRU, *The Native Pottery of Roman Dacia*, BAR, International Series, 1097, Oxford, 2003, 112 pg. ISBN 1841714755.
- Nicolae, 2009
Constantin NICOLAE, *Ceramica getică din așezarea Hârșova – „La Moară” (jud. Constanța), aflată în expoziția Muzeului „Carsium”, Hârșova*, În: *Pontica*, XLII, 2009, p. 133-175.
- Nikolić-Đorđević, 2000
Snežana NIKOLIĆ-ĐORĐEVIĆ, *Keramika Singidunuma. Oblici posuda*, În: Marko POPOVIĆ (ed), *Singidunum*, 2, Arheološki Institut, Naučno-istraživački projekat za Beogradsku tvrđavu, Beograd, 2000, 264 pg.; p. 11-244.
- Nuțu, 2009
George NUȚU, *Cercetări arheologice la limita de sud-vest a orașului Babadag (Vicus Novus?)*, În: *Peuce*, SN, VII, 2009, p. 123-144.
- Nuțu, Iacob, 2011
George NUȚU, Mihaela IACOB, *Piese de centură romane descoperite la Argamum Sector „Extra-Muros”*, În: *Studia Antiqua et Archaeologica*, XVII, 2011, p. 197-229.
- Opaïț, 1980
Andrei OPAIȚ, *Considerații preliminare asupra ceramicii romane timpurii de la Troesmis*, În: *Peuce*, 8, 1980, p. 328-353.
- Opaïț, 1991
Andrei OPAIȚ, *Ceramica din așezarea și cetatea de la Independența (Murighiol), secolele V î.e.n. – VII e.n.*, În: *Peuce*, 10, 1991, p. 133-182 vol. I text, p. 165-216, vol. II ilustrații.
- Opaïț, 1991a
Andrei OPAIȚ, *O săpătură de salvare în orașul antic Ibida*, În: *Studii și cercetari de istorie veche și arheologie*, tom 42, nr.1-2, 1991, p. 21-56.
- Opaïț, 1996
Andrei OPAIȚ, *Aspecte ale vieții economice din provincia Scythia Minor (secolele IV- VI p. Ch.). Producția ceramicii locale și de import*, Bibliotheca Thracologica, XVI, Ed. Institutului Român de Tracologie, București, 1996, 336, pg, ISBN 973-97996-0-4.
- Opaïț, 2004
Andrei OPAIȚ, *Local and Imported Ceramics in the Roman Province of Scythia (4th-6th centuries AD)*, BAR, International Series, 1274, Archaeopress, Oxford, 2004, 180 pg., ISBN 1841716278.
- Opriș, 2003
Ionuț Carol OPRIȘ, *Ceramica romană târzie și paleobizantină de la Capidava în contextul descoperirilor de la Dunărea de Jos (sec. IV-VI p. Chr.)*, Ed. Enciclopedică, București, 2003, 304 pg, ISBN 973-

- 45-0460-6.
- Paraschiv, 2006 Dorel PARASCHIV, *Contribuții privind ceramica romană de la Argamum. Sectorul Extra Muros. I. Amforele*, În: Mihaela MĂNUCU-ADAMEȘTEANU (ed), *Orgame/Argamum. Supplementa I, La recherche d'une colonie. Actes du Colloque International "40 ans de recherche archéologique à Orgamè/Argamum"*, Bucarest-Tulcea-Jurilovca 3-5 octobrie 2005, Ed. AGIR, Bucarest, 2006, 447 pg., ISBN 978-973-720-136-2; p. 285-342.
- Popilian, 1976 Gheorghe POPILIAN, *Ceramica romană din Oltenia*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1976, 330 pg.
- Rădulescu, 1975 Adrian RĂDULESCU, *Contribuții la cunoașterea ceramicii romane de uz comun din Dobrogea*, În: *Pontica*, 8, 1975, p. 331-360.
- Robinson, 1959 Henry S. ROBINSON, *The Athenian Agora*, vol. V: *Pottery of the Roman Period. Chronology*, American School of Classical Studies at Athens, Princeton, New Jersey, 1959, 240 pg.
- Scorpan, 1970a Constantin SCORPAN, *Aspecte ale romanizării băștinașilor din Dobrogea, în lumina recentelor cercetări*, În: *Pontica*, 3, 1970, p. 139-187.
- Scorpan, 1970b Constantin SCORPAN, *Pezența și continuitatea getică la Tomis și Callatis*, În: *Studii și cercetări de istorie veche*, tom 21, nr. 1, 1970, p. 65-95.
- Suceveanu 1982 Alexandru SUCEVEANU, *Contribuții la studiul ceramicii romano-bizantine de la Histria*, În: *Studii și cercetari de istorie veche și arheologie*, 33, 1, 1982, p. 79 - 107.
- Suceveanu, 1998 Alexandru SUCEVEANU, *Fântânele. Contribuții la studiul vieții rurale în Dobrogea romană*, Ed. Academiei Române, București, 1998, 268 pg., ISBN 973-27-0584-1.
- Suceveanu, 2000 Alexandru SUCEVEANU, *Histria X. La céramique romaine des Ier-IIIe siècles ap. J.-C.*, CIMEC, Bucarest, 2000, 278 pg., ISBN 973-99088-8-8
- Sultov, 1985 Bogdan SULTOV, *Ceramic production on the territory of Nicopolis ad Istrum (2nd-4th century)*, Terra Antiqua Balcanica, I, Sofia, 1985, 132 pg.
- Ștefan et alii, 1953 Gheorghe ȘTEFAN et alii, *Șantierul Garvăn - Dinogetia*, În: *Studii și cercetări de istorie veche*, tom IV, nr. 1-2, ianuarie - iunie 1953, p. 240-274.
- Topoleanu, 2000 Florin TOPOLEANU, *Ceramica romană și romano-bizantină de la Halmyris (sec. I-VII d. Chr.)*, Tulcea, 2000, 362 pg., ISBN 973-99088-3-7.
- Tzony, 1979 Magda TZONY, *Așezarea daco-romană de la Straja*, În: *Pontica*, 12, 1979, p. 193-198.
- Žerjal, 2008 Tina ŽERJAL, *Eastern imports in the ager Tergestinus*, În: *Rei Cretariae Romanae Fautorum Acta*, 40, 2008, p. 131-140.
- *** MUNSSELL SOIL COLOR CHARTS, 1994.